Conf. Dr.
Nicolae Xionis,
Facultatea de Teologie Ortodoxă, Univ. de Stat și Capodistriană din Atena, Grecia

Caracterul eclesiologic al Sfintei Taine a Cununiei

Traducere din limba greacă și adnotări de prof. univ. dr. Ion Marian Croitoru.

Existența Sfintei Taine a Căsătoriei se raportează la însuși actul creației, în timpul căruia, conform relatării din *Facere*, femeia a fost creată din coasta lui Adam ca ajutor[1], pentru ca și cei doi împreună, în cadrul comuniunii de iubire, să exprime și trupește faptul de a fi după chipul lui Dumnezeu în întreaga fire umană. Acest fapt este confirmat de înseși cuvintele Domnului Iisus Hristos, Care spune în mod caracteristic: *de la începutul făpturii*[2]*, bărbat și femeie i-a făcut Dumnezeu*[3]. *Bărbatul* (*ἄρρεν*) și *femeia* (*θῆλυ*[4]), în conformitate cu Origen, la fiecare dintre ei referindu-se Domnul Iisus Hristos în cuvintele Sale către farisei, nu înseamnă împărțirea firii umane, ci diferențierea omului întreg în cele două sexe, masculin și feminin[5], în raport cu Dumnezeu. Din contră, prin termenii *bărbat* (*ἀνήρ*) și *femeie* (*γυνή*[6]), prin ei consemnându-se distingerea somatică a omului (*ἄνθρωπος*), se arată ființa bărbatului în raport cu femeia. În felul acesta, când bărbatul *se lipește nu femininului, ci femeii lui și* [cei doi][7] *devin un trup, fiindcă un trup sunt bărbatul și femeia*[8], după cuvântul Mântuitorului Iisus Hristos[9], atunci *bărbatul* și *femeia* devin un om unitar,

1 *Facerea* II, 18 și 21-24; vezi și „Γάμος", în *Λεξικὸ Βιβλικῆς Θεολογίας*, ἔκδ. Βιβλικό Κέντρο "Ἄρτος Ζωῆς", Ἀθήνα, 1980, p. 194.

2 Adică al zidirii sau al creației (n. trad.).

3 *Marcu* X, 6 (ἀπὸ δὲ ἀρχῆς κτίσεως ἄρσεν καὶ θῆλυ ἐποίησεν αὐτούς).

4 Termenii grecești citați în versetul biblic de la Marcu X, 6, *ἄρρην/ἄρσην, -εν* și *θῆλυς* sunt adjective, însemnând *masculin, bărbătesc*, respectiv, *feminin, femeiesc*. În textul biblic citat, respectivii termeni sunt luați cu valoare de substantive (n. trad.).

5 Așa cum indică și cele două adjective substantivizate, menționate mai sus (n. trad.).

6 Acești termeni grecești indică substantivele pentru *bărbat* și *femeie* (n. trad.).

7 Atât în text, cât și în note, am introdus, între paranteze drepte și cu acordul autorului, uneori, chiar prin consultare directă, completări de sensuri și lămuriri privind unele nuanțe, pentru o mai ușoară și adecvată înțelegere a celor expuse (n. trad.).

8 Origen, *La Evanghelia după Matei* (*Εἰς τὸ Κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγέλιον*) 14, în *Patrologia Graeca* (= *PG*) 13, 1228 BC (κολλᾶται οὐ τῷ θήλει ἀλλὰ τῇ γυναικὶ αὐτοῦ καὶ γίνονται ἐπεὶ ἓν σαρκὶ ἀνὴρ καὶ γυνὴ εἰς σάρκα μίαν).

9 *Marcu* X, 7-9: *De aceea va lăsa omul pe tatăl său și pe mama sa și se va lipi de femeia sa, și vor fi amândoi* ***într-un trup. Încât nu mai sunt deloc doi****, ci un trup (Ἕνεκα τούτου καταλείψει ἄνθρωπος τὸν πατέρα καὶ τὴν μητέρα καὶ κολληθήσεται τῇ γυναικὶ αὐτοῦ, καὶ ἔσονται οἱ δύο εἰς σάρκα μίαν. Ὥστε οὐκέτι εἰσὶν δύο ἀλλὰ σὰρξ*

care se descoperă ca după chipul întreg al lui Dumnezeu în însuși modul lui de viață prin comuniunea de iubire[10].

[Din cele de mai sus reiese clar că] instituția Căsătoriei nu reprezintă o simplă unire morală între două ființe sau caractere diferite, dar care sunt deoființă[11], ci trimite deslușit, după Sfântul Apostol Pavel și conform Sfinților Părinți ai Bisericii, la legătura ontologică creatoare dintre Dumnezeu și om, precum și la legătura recreatoare a Domnului Iisus Hristos cu Biserica. Această comuniune dintre Dumnezeu și om, care îl determină ontologic pe om, nu are legătură cu părerea personalistă despre desăvârșirea persoanei prin comunicarea cu celălalt (*Mitsein*), ci trimite clar la distingerea fundamentală (propriu-zis și metaforic) dintre Dumnezeu Cel Nezidit și fără de cauză și creația zidită și cauzată[12]. De aceea, înființarea Sfintei Taine a Căsătoriei nu constă în legătura dintre oameni, ci în creația omului de către Dumnezeu. În acest mod, Sfânta Taină a Căsătoriei primește, în mod clar, un caracter eclesiologic și prin ea, după cum și prin celelalte Sfinte Taine, este consemnată firea reală a acestora, care are un caracter ontologic și înseamnă comuniunea ființelor raționale cu Dumnezeul Treimic, descoperit prin intermediul energiilor divine. Prin urmare, nu este posibil să fie exclus ca scop al Căsătoriei sensul *plinătății* (*Erfüllung*)[13], de vreme ce prin comuniunea iubitoare dintre Dumnezeu și om, al cărei chip este Căsătoria, se realizează plinătatea ontologică a ființei zidite atât cât Îl privește pe Dumnezeu, prin participarea la energiile dumnezeiești nezidite (îndumnezeire), cât și referitor la legătura conjugală, prin comuniunea deplină a soților (*un trup*).

Caracterul eclesiologic al Sfintelor Taine și, îndeosebi, al Căsătoriei se înțelege mai bine, dacă se va avea în vedere că ființele înseși și modul de viață al omului reprezintă exprimări ale acestei legături tainice dintre Dumnezeu și om, legătură în care se trăiește modul bisericesc[14] de viață. Acest mod de viață nu este nimic altceva decât trăirea și experierea dogmelor Bisericii, din moment ce dogma, ca exprimare teoretică a adevărului autentic al credinței, este formularea istoriei înseși a Bisericii, adică a

μία). Vezi și *Matei* XIX, 4-6. De menționat că textul în limba greacă diferă puțin de traducerea consacrată în limba română, fapt pentru care am tradus ținând cont de textul original, marcând, prin îngroșare, diferențele de sens (n. trad.).

10 Origen, *La Evanghelia după Matei* 14, în PG 13, 1228 B-1229 A; Sfântul Epifanie, *Contra ereziilor* (*Κατὰ αἱρέσεων*) III, în Epiphanius, *Ancoratus und Panarion* (*Die griechischen christlichen Schriftsteller* 25, 31, 37), vol. 1-3, reed. K. Holl, ed. Hinrichs, Leipzig 1933, p. 92 ș.u.; vezi și Γ. Πατρώνου, *Θεολογία καὶ ἐμπειρία τοῦ Γάμου*, ἐκδ. Δόμος, Ἀθήνα 2000, p. 319 ș.u.

11 În sensul că bărbatul și femeia au aceeași ființă umană, autorul folosind termenul grecesc *ὁμοούσιος* / *deoființă* (n. trad.).

12 Fr. Courth, *Die Sakramente. Ein Lehrbuch für Studium und Praxis der Theologie*, Hreder, Freiburg i.Br., 1995, p. 322 ș.u.

13 *Ibidem*, p. 326; H. Vorgrimler, *Sakramententheologie*, Patmos, Düsseldorf, 1987, p. 314.

14 Sau eclesiastic (n. trad.).

Revelației dumnezeiești prin faptele istorice[15]. În felul acesta, Sfintele Taine exprimă „modul în care" omul Îl percepe și trăiește pe Dumnezeu Cel revelat. Dar și în cadrul Bisericii, ca loc de comuniune dintre Dumnezeu și om, se dobândește experierea legăturii dintre zidit și Nezidit, care se exprimă în înseși aceste Sfinte Taine, de vreme ce ele reprezintă lucrări ale mădularelor Trupului spre desăvârșirea prin participarea la Capul [Bisericii], Care este Fiul și Cuvântul lui Dumnezeu Iisus Hristos[16].

Sfânta Taină a Căsătoriei, așadar, ca legătură reală și adevărată a bărbatului cu femeia este chipul legăturii și unirii lui Hristos cu Biserica. În felul acesta, partea duhovnicească se leagă cu partea trupească și devine taină a adevărului ascuns în chipul legăturii conjugale.

Pe baza acestei interpretări a Sfintelor Taine este percepută, în mod deplin, firea[17] Bisericii, care nu este doar un așezământ pe pământ, un organism independent între Dumnezeu și oameni, prin intermediul căruia se asigură mântuirea omului[18], ci, în primul rând, este comuniune, este însăși viața omului, care rezultă din viața tainică și comuniunea cu Dumnezeu. De aceea, Sfântul Nicolae Cabasila va spune: „Iar Biserica este întruchipată în [Preacuratele] Taine[19], nu ca în simboluri, ci ca mădularele în inimă și ca ramurile în rădăcina plantei, și, după cum a spus Domnul, ca mlădițele în vie[20]. Căci nu este aici doar o comunitate de nume sau o analogie de asemănare, ci o identitate de fapt. Și pentru că Trup și Sânge al lui Hristos sunt [Preacuratele] Taine, prin urmare, în Biserica lui Hristos acestea sunt mâncare și băutură adevărată"[21].

Sfânta Taină a Căsătoriei, așadar, ca legătură reală și adevărată a bărbatului cu femeia este chipul legăturii și unirii lui Hristos cu Biserica. În felul acesta, partea duhovnicească se leagă cu partea trupească și devine

15 Vezi Ἰ. Καρμίρη, *Σύνοψις τῆς δογματικῆς διδασκαλίας τῆς Ὀρθοδόξου Καθολικῆς Ἐκκλησίας*, extras din *Ἐπιστημονική Ἐπετηρίδα Θεολογικῆς Σχολῆς Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, Ἀθῆναι*, 1957, p. 4 ș.u.; N. Ξεξάκη, Ὀρθόδοξος Δογματική, vol. Α΄, ἐκδ. Ennoia, Ἀθήνα, 2006, p. 180 ș.u.; N. Ματσούκα, *Γένεσις καὶ οὐσία τοῦ ὀρθοδόξου δόγματος* (Ἀνάλεκτα Βλατάδων 2), ἐκδ. Πατριαρχικὸν Ἵδρυμα Πατερικῶν Μελετῶν, Θεσσαλονίκη, 1969, p. 31 ș.u.

16 Idem, *Δογματικὴ καὶ Συμβολλικὴ Θεολογία Β΄Ε. Ἔκθεση τῆς ὀρθόδοξης πίστης*, ἐκδ. ΠΟΥΡΝΑΡΑΣ, Θεσσαλονίκη, 1985, p. 465.

17 Sau natura (n. trad.).

18 Vezi Miguel M. Garijo-Guembe, *Gemeinschaft der Heiligen. Grund, Wesen und Struktur der Kirche*, ed. Patmos, Düsseldorf, 1988, p. 14.

19 Adică în Trupul și Sângele Mântuitorului Iisus Hristos (n. trad.).

20 Vezi *Ioan* XV, 4-5 (n. trad.).

21 Sfântul Nicolae Cabasila, *Interpretarea Dumnezeieștii Liturghii* XXXIX (*Ἑρμηνεία τῆς θείας λειτουργίας* ΛΘ΄), Sch. 62, p. 230 (PG 150, 452 CD: *Σημαίνεται δὲ ἡ Ἐκκλησία ἐν τοῖς μυστηρίοις, οὐχ ὡς ἐν συμβόλοις, ἀλλ' ὡς ἐν καρδίᾳ μέλη καὶ ὡς ἐν ῥίζῃ φυτοῦ κλάδοι καὶ καθάπερ ἔφη ὁ Κύριος ὡς ἐν ἀμπέλῳ κλήματα. Οὐ γὰρ ὀνόματος ἐνταῦθα κοινωνία μόνον ἢ ἀναλογία ὁμοιότητος, ἀλλὰ πράγματος ταυτότης. Καὶ γὰρ σῶμα καὶ αἷμα Χριστοῦ τὰ μυστήρια, ἀλλὰ τῇ Ἐκκλησία Χριστοῦ ταῦτα βρῶσίς ἐστιν καὶ πόσις ἀληθινή*). Vezi și Χρυσοστόμου Σαββάτου (νῦν Μητροπολίτου Μεσσηνίας), *Τά μυστήρια τῆς Ἐκκλησίας ὡς θεμέλιο τῆς πνευματικῆς ἐν Χριστῷ ζωῆς κατά τόν Νικόλαο Καβάσιλα*, extras din *Ἐπιστημονικῆς Ἐπετηρίδος τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν*, ΜΆ, θῆναι, 2005, p. 284 ș.u.; N. Ματσούκα, *op. cit.*, pp. 352 ș.u., 467 ș.u.

taină a adevărului ascuns în chipul legăturii conjugale[22]. Crearea Evei din coasta lui Adam, fapt care arată legătura indestructibilă dintre ei ca *os din oasele* [lui Adam] și *carne din carnea* [lui][23], reprezintă chipul și icoana legăturii dintre Domnul nostru Iisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu, și crearea Bisericii[24], Care se face *trup* și se unește cu omul[25], pentru ca omul să devină, conform Sfântul Atanasie cel Mare, *dumnezeu după har*[26].

Constituirea Bisericii de către Hristos se arată, după Sfântul Ioan Gură de Aur, mai întâi de toate, în momentul în care unul dintre soldați a înțepat coasta Trupului lui Hristos pe Cruce și imediat a ieșit din ea sânge și apă. Din acest sânge și din această apă a fost instituită întreaga Biserică, din moment ce sângele înseamnă, conform Sfântului Ioan Gură de Aur, Sfântul Duh, iar prin apă și prin Duh se realizează renașterea și intrarea credinciosului în Împărăția Cerurilor. În felul acesta, așadar, Biserica, cu care se leagă omul prin intermediul Botezului (apă) și în care crește duhovnicește prin Taina Dumnezeiești Euharistii (sânge), este făcută din coasta lui Hristos, așa cum întocmai și Eva este creată din coasta lui Adam[27]. Astfel, credinciosul devine membru al Trupului lui Hristos, adică al Bisericii, și reprezintă carne din carnea Fiului și Cuvântului lui Dumnezeu întrupat și os din oasele Lui, de vreme ce din sângele și apa lui Hristos suntem născuți[28] și ne hrănim. Și după cum în timpul somnului lui Adam este făcută femeia, așa și cu moartea lui Hristos pe Cruce este instituită Biserica[29].

22 Sfântul Ioan Damaschinul, *La Epistola către Efeseni (neautentică)* [*Εἰς ἐπιστολὴν πρὸς Ἐφεσίους (ἀμφ.)*], în *PG* 95, 852 AB; Diodor din Tars, *La Epistola către Efeseni* [*Εἰς ἐπιστολὴν πρὸς Ἐφεσίους (in Catenis)*], în *Pauluskommentar aus der griechischen Kirche aus Katenenhandschriften gesammelt*, editor K. Staab, Ed. Aschendorff, Münster, 1933, p. 83. Despre chip și adevăr vezi Ν. Ματσούκα, *Ὀρθοδοξία καί αἵρεση στούς ἐκκλησιαστικούς συγγραφεῖς τοῦ Δ΄, Ε΄, ΣΤ΄ αἰώνα*, ἐκδ. ΠΟΥΡΝΑΡΑΣ, Θεσσαλονίκη, 1992², p. 70 ș.u.

23 *Facerea* II, 23 (*ὀστοῦν ἐκ τῶν ὀστέων* și *σάρξ ἐκ τῆς σαρκός*). Expresia *σάρξ ἐκ τῆς σαρκός* se poate traduce în limba română și cu trup din trupul (n. trad.).

24 Sevir, *La Epistola către Efeseni* [*Εἰς ἐπιστολὴν πρὸς Ἐφεσίους (in Catenis)*], în *Pauluskommentar aus der griechischen Kirche aus Katenenhandschriften gesammelt...*, p. 312. Vezi și Χ. Ἀνδρούτσου, Δογματική τῆς Ὀρθοδόξου Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας, ἐκδ. ΑΣΤΗΡ, Ἀθῆναι, 1956², p. 396 ș.u.; Χ. Βάντζου, *Ὁ γάμος καί ἡ προετοιμασία αὐτοῦ ἐξ ἐπόψεως ὀρθοδόξου ποιμαντικῆς. Συμβολή εἰς τήν Ποιμαντικήν Θεολογία καί ψυχολογίαν*, Ἀθῆναι, 1977, p. 19 ș.u.

25 Vezi Origen, *La Evanghelia după Matei* 14, în PG 13, 1232 A.

26 Vezi *Ioan* I, 14 și Sfântul Atanasie cel Mare, *Contra arienilor* I (*Κατὰ Ἀρειανῶν Α'*), în *PG* 26, 92 C: *dar Dumnezeu fiind, a devenit apoi om, pentru ca... pe noi să ne îndumnezeiască* (*ἀλλὰ Θεὸς ὢν, ὕστερον γέγονεν ἄνθρωπος, ἵνα... ἡμᾶς θεοποιήσῃ*).

27 Vezi Teodoret al Cirului, *Interpretare a Epistolei către Efeseni* (*Ἑρμηνεία τῆς πρὸς Ἐφεσίους Ἐπιστολῆς*), în *PG* 82, 548 C.

28 Adică, renăscuți duhovnicește la viața cea nouă în Domnul Iisus Hristos (n. trad.).

29 Sfântul Ioan Gură de Aur, *Laudă la Maxim* (*Ἐγκώμιον εἰς Μάξιμον*), în PG 51, 229 BC. Sub aceste premise, Căsătoria exprimă plinătatea ontologică a omului în lume și reprezintă spațiul în care este trăit modul bisericesc de viață, altfel spus, constituie realizarea (Nachvollzug) legăturii dintre Hristos și Biserică și nu o simplă încurajare spre o comuniune de viață și iubire, care se referă la legătura sfințitoare a lui Hristos (Heilsliebe Christi), vezi Fr. Courth, *op. cit.*, p. 330 ș.u. Așadar, în Căsătorie și având conștiința că viața conjugală reprezintă modul bisericesc-tainic de viață, este *trăită unitatea cea în Hristos a membrilor familiei și se realizează „un trup"* (*Efeseni* II, 16), *„într-un trup"* (*Efeseni* V: 31), *„într-un Duh"* (*I Corinteni* XII, 13).

În acest sens, Sfânta Taină a Căsătoriei nu reprezintă doar legătura anterioară a lui Hristos cu Biserica lui Israel, care se referă la înfierea poporului înzestrat și încheierea primului Legământ[30], ci este prelungită și la Biserica cea următoare dintre neamuri, care arată calea dinamică și atrăgătoare a acestei legături. Această cea de a doua legătură a lui Hristos cu Biserica neamurilor este rezultatul ruperii primei legături a lui Hristos cu Biserica lui Israel[31], ceea ce corespunde cazului în care Căsătoria se clatină, din cauza lipsei de încredere a femeii în bărbat. Bărbatul nu mai reprezintă punctul de referință al vieții conjugale și al modului de existență al femeii, având ca rezultat ruperea comuniunii și schimbarea modului de viață al femeii. Această desfășurare a lucrurilor duce, prin constrângere, la distrugerea Căsătoriei, din moment ce este întreruptă comuniunea dintre bărbat și femeie și este ruptă unitatea cuplului.

Prin urmare, prima soție a Mirelui Hristos este, după Sfinții Părinți și scriitori ai Bisericii, Sinagoga, în care vine Fiul lui Dumnezeu pentru a Se uni într-un trup și a o conduce la mântuire. Dar, când El întâmpină *cerbicia inimii*[32] ei și indiferența poporului israelitean, care merg până la moartea pe cruce a Mirelui, atunci El dă *carte de despărțire* (= *divorț*), conform Legii lui Moise, și o îndepărtează din acoperișul conjugal. Așadar, *divorțul* nu vine să vindece o Căsătorie problematică, ci să dizolve Căsătoria. Nu are importanța rezolvării problemelor, ci exprimă tăgăduirea comuniunii tainice și a ieșirii din comuniunea harismatică a Bisericii[33]. De aceea, *cartea de despărțire* nu se dă, firește, ca pedeapsă pentru comportamentul necuviincios al femeii, adică al Sinagogii, ci pentru că s-a găsit la ea ceva neplăcut[34], care înseamnă că infidelitatea este cauza acestui comportament, desfrâul duhovnicesc al poporului, care, orbit deja de idolatrie, a întrerupt comuniunea cu Dumnezeu și s-a îndreptat către lucrurile pământești și spurcate ale vieții lumești[35].

Așa și în cazul Căsătoriei, divorțul se dă când unul dintre soți se deosebește de comuniunea harismatică de iubire și rupe caracterul unificator și vindecător al Căsătoriei. Divorțul condamnă un mod diferit de concepție și de viață, după cum se petrece chiar

30 *Ieșirea* XIX 5-6; vezi și W. Zimmerli, *Ἐπίτομη Θεολογία τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, μτφρ. Β. Στογιάννος, ἐκδ. Ἄρτος Ζωῆς, Ἀθήνα*, 20012, pp. 55 ș.u., 226 ș.u.

31 Fr. Courth, *op. cit.*, p. 324. Vezi și Sfântul Atanasie cel Mare, *La Psalmi* 88 (*Εἰς τοὺς Ψαλμούς ΠΗ΄*), *PG* 27, 389D: *„În veac îl voi păzi, adică pe popor, cu mila Mea și Legământul Meu". Pe de o parte, pe cel ce a crezut prin El, adică prin Hristos, îl numește popor. Pe de altă parte, milă numește iertarea [păcatelor] prin credință. Iar Legământul îl numește cel nou, care este și de încredere, adică sigur și cert și permanent. Căci primul Legământ a încetat, pentru că era slab și fără de folos; deoarece Legea nu a condus pe nimeni la desăvârșire.* De asemenea, vezi și Sfântul Chiril al Alexandriei, *La Profetul Malahia* 12 (*Εἰς τὸν προφήτην Μαλαχίαν* 12), *PG* 72, 297BC: *Deoarece Legea a fost preînchipuire și înainte exclamare a închinării în Duh și adevăr și „legiuiri pentru trup", după cum scrie minunatul Pavel, „care au fost valabile până la vremea îndreptării". Iar timpul reînnoirii nu este altul, cred, decât venirea Mântuitorului nostru. De aceea, primul Legământ, fiindcă nu are impecabilitate, se spune că a fost făcut să dispară; căci a fost învechit; împlinirea lui a fost necesară prin noul și cel de al doilea [Legământ], care este dincolo de orice greșeală și păcat.*

32 În cazul despre care se vorbește, *cerbicia inimii* este interpretată ca starea de negare a Bisericii lui Israel față de Mirele Hristos și nu se referă la *cerbicia inimii* bărbatului față de femeie, caz în care se dă posibilitatea de divorț, *pentru evitarea a ceea ce poate fi și mai rău pentru femeie*, din moment ce bărbatul, dacă nu putea să se elibereze de o femeie de care nu-i plăcea, ar încerca să o și omoare!, vezi Σ. Ἀγουρίδη, „Ὁ Ἰησοῦς καί οἱ γυναῖκες", în *Δελτίο Βιβλικῶν Μελετῶν* 10 (1981), p. 67. Dar chiar și într-un asemenea caz, cu alte cuvinte, dacă posibilitatea de divorț se dă pentru *cerbicia inimii* bărbatului, astfel încât să fie protejată femeia de înjosire și moarte (*Levitic* XXII, 23), importanța eclesiologică a acestei exprimări nu se schimbă, de vreme ce poporul israelitean, care este caracterizat de *cerbicia inimii datorită supremației bărbatului*, Îl neagă pe Fiul și Cuvântul lui Dumnezeu Iisus Hristos, făcând vizibil desfrâul său duhovnicesc.

33 Γ. Πατρώνου, *op. cit.*, p. 297 ș.u.

34 *Deuteronom* XXIV, 1.

35 *Ieșirea* XXXIV, 15-18; *Isaia* 1: 21. Vezi și Sfântul Chiril al Alexandriei, *La Profetul Isaia* (*Εἰς τὸν προφήτην Ἡσαΐαν*), în *PG* 70, 1201 A-1204 A; Origen, *La Evanghelia după Matei* 14, în *PG* 13, 1232 C-1237 A; Sfântul Maxim Mărturisitorul, *Diferite întrebări și alegeri ale unor diferite capitole nedesluşite* 31 (*Ἐρωτήσεις διάφοροι καὶ ἐκλογαὶ διαφόρων κεφαλαίων ἀπορουμένων* 31), în *Corpus Christianorum* (*Series Graeca* 10), editor J. H. Declerck, Ed. Brepols, Turnhout, 1982; vezi și „Νυμφίος/Νύμφη", în *Λεξικὸ Βιβλικῆς Θεολογίας...*, p. 707.

și în cazul ereziei, care exprimă un mod diferit de experiere a Dumnezeului Treimic în cadrul comunității bisericești, sparge unitatea trupului bisericesc și neagă posibilitatea mântuirii[36]. Prin urmare, divorțul conferă partenerului o posibilitate de scăpare din *cerbicia inimii*, astfel încât să se dea putința pentru căutarea plinătății iubirii și a fidelității conjugale într-o a doua sau a treia Căsătorie[37]. Și acest lucru, deoarece Căsătoria este un fapt care îl îndepărtează pe om de *idolatria trupului* și reprezintă o stare mântuitoare în viața lui[38].

Idolatria, desigur, drept cauză de bază a „divorțului" omului de Dumnezeu, nu privește doar închinarea la idoli, ci dăinuie chiar și sub forma bogăției, a puterii, a măririi sau și a unui *dumnezeu* creștin închipuit după dorințele și necesitățile omului contemporan. Această formă de idolatrie nu este nimic altceva decât stăpânirea demonică a *imaginației*, cunoașterea *ne-ființei* ca ființă, precum și a minciunii și a finitului ca modul de viață real și adevărat[39]. Un asemenea fel de cunoaștere, care creează o „realitate" a unui suflet „irațional", nu se datorează, firește, *iraționalului formal*[40] al omului, fiindcă acest lucru ar arăta că o disfuncționalitate firească a rațiunii este cauza imaginației și, prin urmare, omul este scutit de responsabilitatea unui mod idolatru de viață. Așadar, idolatria este patologie[41] și este localizată în rațiunea *bolnavă*, care pe toate le supune puterii raționale a omului și sfârșește prin a idolatriza și a se închina fie zidirii iraționale, cu care se și aseamănă[42], fie propriului sine[43], adică însești puterii rațiunii lui[44].

Idolatria, desigur, drept cauză de bază a „divorțului" omului de Dumnezeu, nu privește doar închinarea la idoli, ci dăinuie chiar și sub forma bogăției, a puterii, a măririi sau și a unui dumnezeu creștin închipuit după dorințele și necesitățile omului contemporan...

Conform acestei interpretări, atât idolatria, cât și erezia, care se referă la părți ale întregii învățături [a Bisericii][45], reprezintă

36 În acest sens, divorțul nu ar putea să fie identificat cu erezia, care *combate taina treimică a unității Persoanelor și Ipostasurilor dumnezeiești* (Γ. Πατρώνου, *op. cit.*, p. 300), ci ar putea să fie interpretat ca *o faptă de „iconomie" și de „iubire de oameni" a Bisericii față de omul bolnav* (*ibidem*, p. 302), care faptă corespunde condamnării ereziei, pentru a se asigura unitatea Bisericii și mântuirea omului. Și acest lucru pentru că *erezia, ca interpretare sau înțelegere nereușită a conținutului învățăturii dogmatice propovăduite de Biserică despre lucrarea mântuitoare în Hristos, constituie..., mai mult decât se cuvine, un avânt în detrimentul adevărului dogmatic, într-un mod în care sunt zguduite coerența și echilibrul organic al tuturor adevărurilor în parte, adevăruri care constituie, în totalitate, dogma mântuirii în Hristos... Erezia, conform acestor adevăruri, se opune conținutului Revelației în Hristos, așa cum acesta a fost transmis Bisericii sobornicești, iar interpretarea diferită a conținutului mântuirii în Hristos aduce despărțire de trupul Bisericii sobornicești; erezia se separă de totalitatea trupului și, prin urmare, se desprinde de comuniunea credincioșilor* (Ν. Ματσούκα, *Γένεσις καὶ οὐσία τοῦ ὀρθοδόξου δόγματος, ἐκδ. Πατριαρχικό Ἵδρυμα Πατερικῶν Μελετῶν*, Θεσσαλονίκη, 1969, p. 94 ș.u.).

37 Γ. Πατρώνου, *op. cit.*, p. 302.

38 *Ibidem*, p. 336 ș.u.

39 Sfântul Ioan Damaschinul, *Expunere a credinței ortodoxe* (*Ἔκδοσις τῆς ὀρθοδόξου πίστεως*) 31, în Kotter I, p. 83.

40 Prin *iraționalul formal* se înțelege ceva care se află, în mod paralel, cu rațiunea, dar nu este rațiune sau logică, ci doar pare că este (n. trad.).

41 Termenul *patologie* provine din cuvintele *pătimire* (*πάθος*) și *rațiune* (*λόγος*), ceea ce înseamnă pătimirea rațiunii (n. trad.).

42 Sfântul Ioan Gură de Aur, *La Facere* VII (*Εἰς Γένεσιν Ζ'*), în PG 53, 67 D-68 D.

43 Idem, *La Epistola către Romani* (*Εἰς τὴν πρὸς Ρωμαίων ἐπιστολήν*), în PG 60,408 A.

44 Ν. Ματσούκα, *Θεολογικὴ κτισιολογία καὶ ἐκκλησιολογία κατὰ τὸν Μέγαν Ἀθανάσιον. Σημεῖα πατερικῆς καὶ οἰκουμενικῆς θεολογίας*, Θεσσαλονίκη, 2001, p. 128 ș.u.

45 Deja din Antichitate erezia începe să se distingă de principii, adică să se deosebească de învățătura filosofică a unei școli, conținând anumite principii incerte. În acest sens, Diogene Laerțiu observă, referindu-se la sceptici și pironiști, următoarele: *pe de o parte, așadar, erezie numim ceea ce urmează sau pare că urmează un principiu aparent adevărat; în acest sens, just vom numi erezie [filosofia] sceptică; dacă, însă, considerăm ca erezie pe cei ce se închid în canoane, care sunt consecvente cu principiile pe care le arată, nu s-ar fi numit [pironiștii] erezie, pentru că nu au principii* [Diogene Laerțiu, *Introducere* (*Προοίμιον*) 1, 20, în *Diogenis Laertii vitae philosophorum*, II, editor H. S. Long, Edition Clarendon Press, Oxford, 1964 (*αἵρεσιν μὲν γὰρ λέγομεν τὴν λόγῳ τινὶ κατὰ τὸ φαινόμενον ἀκολουθοῦσαν ἢ δοκοῦσαν ἀκολουθεῖν· καθ' ὃ εὐλόγως ἂν αἵρεσιν τὴν Σκεπτικὴν καλοῖμεν. εἰ δὲ αἵρεσιν νοοῖμεν πρόσκλισιν δόγμασιν ἀκολουθίαν ἔχουσιν, οὐκέτ' ἄν*

un segment al comunității bisericești, segment care încearcă, fără succes, să redefinească și să delimiteze un mod de viață diferit de cel care este fundamentat pe viața comuniunii bisericești, adică pe dogmele Bisericii. De aceea, prin intermediul ereziei sau al idolatriei este interpretat greșit modul de viață al comunității bisericești și se realizează devierea de la punctul de referință al comuniunii bisericești, care este Mirele Hristos, Capul Trupului bisericesc[46].

Rezultatul acestui refuz la masa de nuntă, adică de a participa la hrana solidă și rațională a tainelor dumnezeiești, este moartea duhovnicească, ea venind ca o consecință firească a autoizolării omului și a lipsei de comuniune cu Dumnezeu.

Așadar, oamenii contemporani, care sunt înrobiți unui mod material de viață, caracterizat de dorința măririi și a îmbogățirii, nu sunt diferiți de acei invitați la nuntă în *Parabola nunții fiului de împărat*, pe care îi cheamă împăratul să participe la nunta fiului său și aceștia refuză, fie găsind ca pretext grijile lor zilnice vitale, fie desconsiderând și adresând injurii slugilor, pe care le-au și ucis[47]. Rezultatul acestui refuz la masa de nuntă, adică de a participa la hrana solidă și rațională a tainelor dumnezeiești, este moartea duhovnicească, ea venind ca o consecință firească a autoizolării omului și a lipsei de comuniune cu Dumnezeu[48].

Iubirea lui Dumnezeu, însă, este atât de mare, încât nu este limitată de reacția și negarea unei anumite grupări de oameni. De altfel, *mulți sunt chemați, dar puțini aleși*[49]. De aceea, ea se adresează neamurilor, cu scopul de a umple masa de nuntă. Așa îi cheamă pe toți oamenii *răi și buni*[50] să participe la nunta lui Hristos cu Biserica. Intrarea la ospățul de nuntă se arată ca fiind deschisă pentru toți oamenii, încât toți să aibă posibilitatea de a intra în Împărăția lui Dumnezeu. Dar, pe de altă parte, este clar că nu pot să rămână în bucuria nunții cei vicleni și vicioși, care preferă să fie în necurăție, rușine și meschinărie[51]. Se cuvine ca cei invitați să fie în mod corespunzător pregătiți, ceea ce înseamnă că va trebui ca ei să se schimbe și să se îmbrace cu hainele de nuntă specifice momentului, adică să devină milostivi și să fie caracterizați de bunătate, smerenie, blândețe și mărinimie sufletească[52].

προσαγορεύοιτο αἵρεσις· οὐ γὰρ ἔχει δόγματα)]. După Sfântul Ignatie ale Antiohiei, erezie înseamnă orice învățătură înstrăinată de cea creștină. Concret, el spune: *Așadar, vă rog, nu eu, ci iubirea de Iisus Hristos; folosiți doar hrana creștină, iar de iarba străină, care este erezie, depărtați-vă* [Sfântul Ignatie de Antiohia, *Către tralieni VI*, 1 (*Πρὸς Τραλλιανοῖς ΣΤ΄*, 1), în *PG* 5, 680 A (*Παρακαλῶ οὖν ὑμᾶς, οὐκ ἐγώ, ἀλλ' ἡ ἀγάπη Ἰησοῦ Χριστοῦ· μόνῃ τῇ χριστιανῇ τροφῇ χρῆσθε, ἀλλοτρίας δὲ βοτάνης ἀπέχεσθε, ἥτις ἐστὶν αἵρεσις*)].

46 Vezi N. Ματσούκα, *Γένεσις καὶ οὐσία τοῦ ὀρθοδόξου δόγματος...*, p. 94 ș.u.; idem, *Ὀρθοδοξία καὶ αἵρεση στοὺς ἐκκλησιαστικοὺς συγγραφεῖς τοῦ Δ΄, Ε΄, ΣΤ΄ αἰώνα...*, p. 33 ș.u.

47 *Matei* XXII, 1-14.

48 Vezi Origen, *La Evanghelia după Matei* 17, în *PG* 13, 1524 C-1525 C. A se compara cu *Evrei* V, 13-14.

49 *Matei* XXII, 14.

50 *Matei* XXII, 10 (n. trad.).

51 Sfântul Ioan Gură de Aur, *La Efeseni* XX (*Εἰς Ἐφεσίους Κ΄*), în *PG* 62, 137 B.

52 Origen, *La Evanghelia după Matei* 17, în PG 13, 1528 B.

Totuși, această schimbare a oamenilor, adică a celor invitați la nuntă, nu se realizează exclusiv doar prin ei înșiși, ci prin Iisus Hristos, Care, ignorând înfățișarea exterioară, adică nedând importanță comportamentului exterior și, în multe aspecte, social, se concentrează asupra omului interior, asupra cultivării frumuseții sufletului, care [constă în] starea de blândețe, modestie și îngăduință[53]. El nu se interesează de cel bogat și de nobletea exterioară, ci de nobletea sufletului[54]. De aceea, așadar, Însuși Mirele Bisericii, Fiul și Cuvântul lui Dumnezeu, lasă tronul părintesc și vine spre mireasă[55], pe care o întâlnește *murdară, necurată, goală, plină de sângiuiri*[56], și dându-Se pe Sine de dragul ei la moarte, *a prefăcut necurăția, a rezidit-o, a îndreptat-o, i-a iertat păcatele ei* și a metamorfozat-o *într-o frumusețe de neîntrecut*[57]. Și după cum prin împreunarea tatălui cu mama se naște fiul, care reprezintă un rod al participării iubitoare a unuia cu celălalt[58], iar cei trei reprezintă deja un trup, la fel se petrece și în cazul lui Hristos cu Biserica, în care, prin participare, omul devine un trup cu Domnul Iisus Hristos[59]. Modul de participare al omului se realizează prin iubirea jertfitoare, care este temelia schimbării și a unirii femeii cu bărbatul, precum și a Bisericii transformată în Trup al lui Hristos, astfel încât să fie *cei doi într-un trup*[60].

Premisă, așadar, a acestei unități iubitoare între cei ce se unesc conjugal este, pe de o parte, părăsirea părinților și lipirea bărbatului de soția lui, așa cum se menționează dintru început în cartea *Facerii*[61], iar pe de altă parte, supunerea femeii față de bărbat[62]. Realizarea acestei legături,

53 Sfântul Ioan Gură de Aur, *op. cit.*, în PG 62, 138 B.

54 *Ibidem*, 138 C.

55 Idem, *Laudă la Maxim*, în PG 51, 230 C.

56 Idem, *La Psalmul* 5 (*Εἰς Ψαλμὸν Ε'*), în *PG* 55, 63 C (*ῥυπῶσαν, αὐχμῶσαν, γυμνὴν, πεφυρμένην αἵματι*).

57 Idem, *Laudă la Maxim*, în PG 51, 228 AB (*μετέβαλε τὴν ἀηδίαν, μετέπλασε, μετερρύθμισεν, ἀφῆκε τὰ ἡμαρτημένα... εἰς κάλλος ἀμήχανον*).

58 Vezi Γ. Πατρώνου, *Θεολογία καὶ ἐμπειρία τοῦ Γάμου...*, p. 327.

59 Sfântul Ioan Gură de Aur, *La Efeseni* XX, în PG 62, 139 D-140 A: *deoarece se arată că după ce îi părăsește careva, adică bărbatul, pe părinții lui, din care s-a și născut, se unește cu aceea, cu alte cuvinte, cu femeia lui; și, prin urmare, trupul, adică tatăl, mama și copilul, este, după ce a fost amestecat din împreunarea fiecăruia dintre cei doi; căci după unirea semințelor, se naște copilul; încât cei trei sunt un trup. Așadar, la fel și noi, cât Îl privește pe Hristos, devenim un trup prin participare* (*δείκνυσι γὰρ, ὅτι τοὺς γεννησαμένους τις ἀφεὶς καὶ ἐξ ὧν ἔφυ, ἐκείνῃ συμπλέκεται· καὶ λοιπὸν ἡ σὰρξ ὁ πατὴρ καὶ ἡ μήτηρ καὶ ὁ παῖς ἐστιν ἐκ τῆς ἑκατέρου συνουσίας συγκραθεῖσα· καὶ γὰρ μιγέντων τῶν σπερμάτων, τίκτεται ὁ παῖς· ὥστε τοὺς τρεῖς εἶναι μίαν σάρκα. Οὕτως οὖν ἡμεῖς πρὸς τὸν Χριστὸν γινόμεθα μία σὰρξ διὰ μετουσίας*). Vezi și „Νυμφίος/Νύμφη", în *Λεξικὸ Βιβλικῆς Θεολογίας...*, p. 708 ș.u.

60 *Matei* X, 7 (*οἱ δύο εἰς σάρκα μίαν*).

61 *Facerea* II, 24.

62 *Efeseni* V, 22-24. Supunerea femeii față de bărbat nu se înțelege, desigur, ca o supunere înrobitoare față de stăpânirea bărbatului, după cum se și explică mai jos, ci în cadrul lărgit al iconomiei dumnezeiești, care este descrisă în paragraful precedent (*Efes.* V: 16-20) și întregită prin îndemnul *supuneți-vă unul altuia întru frica lui Hristos* (*Efes.* V: 21). În felul acesta, supunerea ia caracterul punctului existențial de referință al femeii față de bărbat ca soție a lui, din moment ce ruperea legăturii și retractarea ei conduce la dizolvarea legăturii conjugale în sine și la anularea însușirii existențiale a soției. Firește, în fața obligației supunerii femeilor este pusă iubirea bărbatului față de femeie, care are și ea același caracter existențial de predeterminare a bărbatului ca soț și se sprijină pe aceleași premise care sunt valabile pentru sensul supunerii femeii față de bărbat.

...legătura dintre bărbat și femeie depășește limitele convenționalismului social și dobândește un caracter ontologic, din moment ce această legătură se raportează atât la crearea omului însuși, cât și la lucrarea iconomiei dumnezeiești, adică la procesul de renaștere al Bisericii și unirea ei într-un trup cu Logosul întrupat al lui Dumnezeu.

deși este un rezultat al alegerii libere, reprezintă, totuși, *o lege naturală*, care s-a dat *după facerea femeii* și a fost sădită *în firea oamenilor*[63]. În felul acesta, legătura dintre bărbat și femeie depășește limitele convenționalismului social și dobândește un caracter ontologic, din moment ce această legătură se raportează atât la crearea omului însuși, cât și la lucrarea iconomiei dumnezeiești, adică la procesul de renaștere al Bisericii și unirea ei într-un trup cu Logosul întrupat al lui Dumnezeu pentru mântuirea întregii zidiri, adică a firii văzute[64]. Dar, pentru ca această iubire transformatoare să conducă la unitatea reală a bărbatului cu femeia, va trebui ca și *femeia să se teamă de bărbat*[65]. Acest lucru înseamnă că femeia nu va trebui *să pretindă egalitatea*, ci să-și recunoască bărbatul drept cap al ei, exprimându-și, totodată, în acest mod, iubirea față de el. Și acest lucru deoarece capul nu este diferit de trup, ci reprezintă mădular inseparabil al lui, pe care trupul nu poate să-l respingă. Astfel, această legătură de iubire și teamă asigură, după Sfântul Ioan Gură de Aur, pacea, de vreme ce aceasta nu poate să fie realizată *nici când familia se conduce după principii democratice, nici când toți sunt stăpâni*[66].

De altfel, supunerea femeii constituie un răspuns și nu premisă a iubirii bărbatului, care iubire predeterminã, cu desăvârșire, caracterul ontologic al soților, vezi Ἰω. Καραβιδοπούλου, *Βιβλικές Μελέτες Γ΄*, ἐκδ. ΠΟΥΡΝΑΡΑ, Θεσσαλονίκη, 2004, p. 97 ș.u.

63 Teodoret al Cirului, *Interpretare a Epistolei către Efeseni* (*Ἑρμηνεία τῆς πρὸς Ἐφεσίους Ἐπιστολῆς*), în *PG* 82, 548 CD (*μετὰ τὴν τῆς γυναικὸς δημιουργίαν... τῇ φύσει τῶν ἀνθρώπων*); vezi și Sfântul Ioan Gură de Aur, *Laudă la Maxim*, în PG 51, 229 C-230 A.

64 *Ibidem*, 229 D: *Și cercetează înțelepciunea apostolică; căci nici din legile dumnezeiești, nici doar din cele omenești nu ne îndeamnă la iubirea femeilor, ci și din acestea și din acelea, pe ambele acestea pe rând le pune; pentru ca, pe de o parte, cel mai superior și mai învățat să fie condus la iubire de către cele de Sus*, adică de către legile dumnezeiești, *iar pe de altă parte, cel slab de către cele de jos*, altfel spus, de către legile omenești, *și cele ale firii* (*Καὶ σκόπει σοφίαν ἀποστολικήν· οὔτε γὰρ ἀπὸ τῶν θείων νόμων, οὔτε ἀπὸ τῶν ἀνθρωπίνων μόνον, εἰς τὴν ἀγάπην ἡμᾶς ἐνάγει τῶν γυναικῶν, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τούτων καὶ ἀπ' ἐκείνων ἐναλλάξας ἀμφότερα ταῦτα τίθησιν· ἵνα ὁ μὲν ὑψηλότερος καὶ φιλοσοφώτερος ἀπὸ τῶν ἄνωθεν, ὁ δὲ ἀσθενὴς ἀπὸ τῶν κάτωθεν καὶ τῶν τῆς φύσεως εἰς φίλτρον ἐνάγηται*).

65 *Efeseni* V, 33. În acest punct va trebui să se consemneze că Sfântul Apostol Pavel nu insistă atât asupra supunerii femeii față de bărbat, cât asupra iubirii bărbatului față de femeie până la jertfa de sine. Acest fapt, desigur, nu micșorează deloc valoarea importantă a supunerii femeii în legătura cu iubirea pe care bărbatul o scoate în evidență față de ea, în cadrul legăturii conjugale, avându-se în vedere că supunerea femeii față de bărbat era de la sine înțeleasă, în acea epocă. De aceea și Sfântul Apostol Pavel se referă îndeosebi la iubirea bărbatului față de femeie, subliniind responsabilitățile lui crescânde față de ea, de vreme ce acest lucru nu era de la sine înțeles, în societatea acelei epoci dominate de către bărbat, vezi Ἰω. Καραβιδοπούλου, *op. cit.*, p. 105 ș.u.

66 Sfântul Ioan Gură de Aur, *La Efeseni* XX, în PG 62, 141 A (*οὐδὲ δημοκρατουμένης οἰκίας, οὐδὲ πάντων ἀρχόντων*). Această poziție a Sfântului Ioan Gură de Aur, referitoare la legătura funcțională dintre teamă și iubire în cadrul căsătoriei, nu lasă posibilități de interpretare a unei supuneri reciproce între bărbat și femeie, după cum aceasta este sesizabilă în legăturile conjugale contemporane și este susținută de către profesorul Ioan Karavidopulos, vezi Ἰω. Καραβιδοπούλου, *op. cit.*, p. 107 ș.u. Sfântul Părinte subliniază comportamentul bărbatului față de femeie, comportament care se cuvine să fie caracterizat de iubirea jertfitoare și să constituie un indiciu existențial al soțului, indiciu care se potrivește mai mult legăturii ontologice tată-fiu și medic-bolnav decât *legăturii morale* stăpân-rob și judecător-inculpat. Supunerea bărbatului față de femeie, din contră, trimite direct la legătura morală, caracterizată de comportamentul formal-legalist al soților, care predetermină condi-

Aşadar, Sfânta Taină a Căsătoriei este mare, fiindcă se raportează la lucrarea mântuitoare a Domnului nostru Iisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu, Care şi-a lăsat Tatăl şi, lipindu-Se de Biserică, o face un duh cu Sine Însuşi[67]. La această iubire chenotică, însă, pe care o exprimă Hristos faţă de Biserică, se cere teama faţă de Dumnezeu[68], care garantează legătura dintre Dumnezeu şi om, neconducând la autoizolarea egocentrică a omului şi la autonomizarea lui, adică la contradicţie, răzvrătire şi dorinţă de întâietate[69]. Şi acest lucru deoarece contradicţia conduce la revoltă şi la revendicarea puterii, care înseamnă ruperea şi întreruperea legăturii celui supus faţă de stăpânul său. Însă, supunerea omului faţă de Dumnezeu sau a femeii faţă de bărbat nu înseamnă dominarea tiranică a stăpânului faţă de cel supus. Tocmai din acest motiv, Dumnezeu nu l-a creat pe bărbat capabil pentru toate lucrurile, căci ar fi devenit neglijabil genul femeilor şi s-ar fi dezvoltat o legătură de putere. Acelaşi lucru este valabil şi pentru crearea femeii, care ar fi arătat o mare aroganţă. Dar *în comun şi pentru pace îngrijindu-se, şi păstrând ordinea cuvenită fiecăruia* (*ὁμοῦ καὶ τῆς εἰρήνης προνοῶν, καὶ τὴν πρέπουσαν ἑκάστῳ τάξιν διατηρῶν*), Dumnezeu dă aptitudini diferite fiecăruia, astfel încât să evidenţieze şi să sublinieze *distingerea dintre fiecare*, distingere care asigură coexistenţa funcţională şi legătura lor şi nu asuprirea unuia de către celălalt[70]. Deşi în cazul bărbatului şi a femeii se

Dumnezeu dă aptitudini diferite fiecăruia, astfel încât să evidenţieze şi să sublinieze *distingerea dintre fiecare*, distingere care asigură coexistenţa funcţională şi legătura lor şi nu asuprirea unuia de către celălalt.

pretind aptitudini diferite, cu scopul de a fi asigurată diferenţierea dintre ei, nu se petrece acelaşi lucru şi în cazul lui Hristos cu Biserica. Şi aceasta fiindcă diferenţa dintre Hristos şi Biserică, Dumnezeu şi om, se datorează diferenţei ontologice dintre Nezidit şi zidit, în care *pe de o parte, [firea] nezidită este făcătoarea zidirii, iar pe de altă parte, [firea] zidită este cea care are prin firea nezidită cauza şi puterea de a fi*[71]. Dar în cazul uneia şi aceleiaşi fiinţe şi

ţiile de convieţuire şi conduce la o coexistenţă armonioasă a lor, şi nu de unitatea reală şi identitatea ontologică a celor ce se află în legătura conjugală, astfel încât să constituie un trup în Iisus Hristos.

67 I *Corinteni* VI, 17.

68 Sfântul Ioan Gură de Aur, *op. cit.*, în *PG* 62, 140 BC.

69 *Ibidem*, 142 C.

70 Idem, *Laudă la Maxim*, PG 51, 231BC: *Căci dacă l-ar fi făcut pe bărbat să fie folositor în ambele, adică în cele de mai mari şi în cele de mai mici lucruri, atunci ar fi devenit neglijabil genul femeilor; iarăşi, dacă ar fi îngăduit femeii lucrul cel mai mare şi cel mai folositor, atunci le-ar fi umplut cu multă aroganţă pe femei. De aceea, nici pe ambele nu le-a dat unuia, încât să nu fie micşorat celălalt gen şi să pară că este de prisos; nici pe cele două nu le-a împărţit în mod egal fiecăruia, pentru ca iarăşi, din cauza egalităţii, să nu fie vreun conflict sau dispută* (*Εἰ γὰρ ἐν ἀμφοτέροις ἐποίησε τὸν ἄνδρα ἐπιτήδειον εἶναι, εὐκαταφρόνητον ἂν τὸ τῶν γυναικῶν ἐγένετο γένος· πάλιν, εἰ τὸ μεῖζον καὶ χρησιμώτερον ἐπέτρεψε τῇ γυναικὶ, πολλῆς ἂν ἐνέπλησε τὰς γυναῖκας τῆς ἀπονοίας. Διὰ τοῦτο οὔτε ἀμφότερα ἑνὶ ἔδωκεν, ἵνα μὴ τὸ ἕτερον ἐλαττωθῇ γένος, καὶ περιττὸν εἶναι δοκῇ· οὔτε ἐξίσης ἀμφότερα ἑκατέρῳ διένειμεν, ἵνα μὴ πάλιν ἐκ τῆς ἰσοτιμίας μάχη τις γένηται καὶ φιλονεικία*).

71 Sfântul Grigorie de Nyssa, *Contra lui Eunomie* I (*Κατὰ Εὐνομίου Α'*), 271, în *Contra Eunomium Libri* I-II, editor W. Jaeger, Leiden, 1960 (Jaeger), p. 106 (*PG* 45, 33 BC: *ἄκτιστος μὲν ἡ ποιητικὴ τῆς κτίσεως, κτιστὴ δὲ ἡ διὰ τῆς ἀκτίστου φύσεως τὴν αἰτίαν καὶ τὴν δύναμιν τοῦ εἶναι ἔχουσα*). Vezi, de asemenea, idem, *Contra lui Eunomie* III, 6, 66, JAEGER II, p. 209, (PG 45, 793 C), precum şi idem, *Explicarea Cântării Cântărilor* VI (*Ἐξήγησις τοῦ Ἄισματος Ἀισμάτων ΣΤ'*), JAEGER VI, p. 174: *Dar şi firea inteligibilă este împărţită în două, pe de o parte, este cea nezidită şi făcătoare a fiinţelor, pururea fiind ceea ce întocmai este şi întotdeauna la fel, superioară faţă de orice adaos şi neîngăduitoare a micşorării bunurilor, iar pe de altă parte, cea care, prin zidire fiind adusă la existenţă, tinde către prima cauză a fiinţelor şi se menţine pentru totdeauna în bine, prin participarea la Cel superior, iar, într-un anume mod, este zidită mereu prin creşterea în cele bune, transformată spre mai bine, astfel încât niciodată să nu fie observată în ea vreo limită, nici să fie îngrădită de vreo limită creşterea ei spre mai bine* (*Πάλιν δὲ καὶ τῆς νοητῆς φύσεως διχῇ διῃρημένης, ἡ μὲν ἄκτιστός ἐστι καὶ ποιητικὴ τῶν ὄντων, ἀεὶ οὖσα ὅπερ ἐστὶ καὶ πάντοτε ὡσαύτως ἔχουσα, κρείττων τε προσθήκης ἁπάσης καὶ τῆς ἐλαττώσεως τῶν ἀγαθῶν ἀνεπίδεκτος, ἡ δὲ διὰ κτίσεως παραχθεῖσα εἰς γένεσιν πρὸς τὸ πρῶτον αἴτιον ἀεὶ βλέπει τῶν ὄντων καὶ τῇ μετουσίᾳ τοῦ ὑπερέχοντος διὰ παντὸς ἐν τῷ ἀγαθῷ συντηρεῖται καὶ τρόπον τινὰ πάντοτε κτίζεται διὰ τῆς ἐν τοῖς ἀγαθοῖς ἐπαυξήσεως πρὸς τὸ μεῖζον ἀλλοιουμένη, ὡς μηδὲ ταύτῃ τι πέρας ἐνθεωρεῖσθαι μηδὲ ὅρῳ τινὶ τὴν πρὸς τὸ κρεῖττον αὔξησιν αὐτῆς περιγράφεσθαι*).

firi, cum este cazul omului, distingerea dintre sexe se face pe baza diferitelor aptitudini și nu a firilor.

În cadrul acestei diferențieri dintre bărbat și femeie, dimensiunea temerii, pe care femeia este datoare să o arate față de bărbat, și caracterul de metamorfoză [al acestei temeri] poate cineva să le perceapă mai bine dacă va avea în vedere felurile supunerii și legătura dintre ele. După Sfântul Grigorie de Nyssa, supunerea se distinge în patru feluri: a) a slugii față de stăpân; b) a firii iraționale față de cea rațională; c) a unuia dintre doi adversari față de celălalt, în perioada situației de război, și d) a tuturor oamenilor față de Fiul Unul-Născut și Cuvântul lui Dumnezeu, iar prin El față de Tatăl[72]. Sfântul Ioan Damaschinul distinge supunerea în două categorii: a) în firească, în care sunt cuprinse legăturile dintre femeie, copii și părinți, și b) în cea după lege, care se referă la legătura dintre slugă și stăpân[73]. Pe baza distingerilor de mai sus ale supunerii, ar putea să se facă o clasificare a ei în două categorii, care au o diferență majoră. Prima categorie este supunerea cea *firească*, referindu-se la *calitatea* diferită a ființelor zidite și la schimbarea spre mai bine. Acestei categorii aparține supunerea ființelor iraționale față de cele raționale, care se deosebesc *după fire*, precum și supunerea întregii realități zidite materiale față de Cuvântul lui Dumnezeu întrupat, iar prin El față de Tatăl, realitate care se distinge *după ființă*. Cea de a doua categorie se referă la supunerea *după lege*, care cuprinde supunerea celui învins în fața învingătorului, în cadrul unei confruntări violente, precum și supunerea slugii față de stăpân. Supunerea *după lege*, în opoziție cu cea *după fire*, este caracterizată de stăpânirea tiranică a unuia față de celălalt și, de aceea, conform Sfântului Grigorie de Nyssa, nu rămâne statornică, pentru că în una și aceeași fire, cum este cea umană, *ceea ce este egal după fire și de același gen* are însăși dorința spre mai bine și egalizarea spre ceea ce domină[74]. Totuși, în cazul supunerii *după fire*, legătura dintre cel supus și stăpân nu are forma morală, juridică a schemei ascultare–răsplată, neascultare–pedeapsă, ci a legăturii calitative, a îmbunătățirii și a desăvârșirii celui inferior spre mai bine. În felul acesta, supunerea ființelor iraționale față de cele raționale și a firii zidite față de Fiul și Cuvântul întrupat al lui Dumnezeu, Care, asumându-Și *firea umană*, Se dă pe Sine Tatălui[75], arată elementul dominant

72 Sfântul Grigorie de Nyssa, *Contra lui Eunomie A'*, 193, în *Contra Eunomium Libri* I-II, editor W. Jaeger, Leiden, 1960 (Jaeger), p. 8 (*PG* 45, 309 A). A se compara cu *ibidem*, 191-193, Jaeger I, p. 82 ș.u. (PG 45 308 D-309 D) și idem, *La faptul când toate sunt în supunerea Sa* (*Εἰς τὸ ὅταν ὑποταγῇ αὐτῷ τὰ πάντα*)..., Jaeger III, p. 6 (PG 45, 1305 C, 1305 D-1308 A).

73 Sfântul Ioan Damaschinul, *La Epistola către Efeseni* [*Εἰς ἐπιστολὴν πρὸς Ἐφεσίους (neautentică)*], în PG 95, 849 B.

74 Sfântul Grigorie de Nyssa, *Contra lui Eunomie* A', 527, Jaeger I, p. 178 (PG 45, 413 B); ibidem, 525, JAEGER I, p. 178 (*PG* 45, 413 A). Pentru mai multe detalii vezi Ν. Ξιώνη, *Οὐσία καὶ ἐνέργειες τοῦ Θεοῦ κατά τόν ἅγ. Γρηγόριο Νύσσης*, ἐκδ. ΓΡΗΓΟΡΗ, Ἀθήνα, 1999, p. 109 ș.u.

75 Sfântul Grigorie de Nyssa, *Cuvânt polemic față de Expunerea lui Eunomie* 83 (*Ἀντιρρητικὸς πρὸς τὴν Εὐνομιου Ἔκθεσιν* 83), Jaeger II, p. 346 (*PG* 45, 504 AB).

în fața firii supuse, care, prin participare și nu prin presiune abuzivă, este condusă spre conservarea vieții și desăvârșire. Dar această legătură depășește schema răsplată-pedeapsă, în care sunt cuprinse împreună legăturile cele *după lege* – iar existența lor depinde de anumite condiții în cadrul legăturilor sociale convenționale – și se transformă în schema ontologică ascultare-viață, neascultare–moarte[76].

Așadar, teama, în înțelesul moral al cuvântului, după cum și *răsplata* (*μισθαρνία*), aparțin, după Sfântul Grigorie Teologul, celor două categorii mai joase de creștini, care sunt cele ale slugilor și ale simbriașilor, care sunt considerate stadii preliminare în procesul dinamic spre starea de fiu[77], în care domină iubirea oamenilor liberi[78]. Numai prin legătura liberă de iubire a fiului[79] față de Tatăl, dezvăluindu-se legătura ontologică a omului cu Dumnezeu, poate să fie interpretată corect și legătura treptelor de mai jos ale slugii și simbriașului, care privesc viața morală a omului, se referă la preceptele morale ale Legii și reprezintă trepte de inițiere în calea duhovnicească a omului și în mântuirea *din credință*[80]. Și acest lucru pentru că Legea și morala, luate împreună, păzesc adevărul duhului de minciuna idolatriei, dar nu asigură mântuirea, care este rezultat al împăcării, adică al anulării atât a Legii, cât și a idolatriei în Persoana Cuvântului întrupat al lui Dumnezeu, ceea ce înseamnă în Trupul lui Hristos, adică în Biserică[81]. De aceea, Hristos nu *transformă* Sinagoga, ci *zidește* Biserica, nu devine elinul[82] iudeu, *ci prin Sine însuși și după ce și pe el și pe acela El i-a topit ca într-un creuzet, a scos din interior un lucru minunat, El devenind întâi acel lucru*[83].

Prin urmare, supunerea *după fire*, caracterizată de iubirea jertfitoare, este cea care se referă la ascultarea și la teama femeii față de bărbat și a copiilor față de părinți. Și acest lucru deoarece teama, așa cum menționează caracteristic Sfântul Ioan Gură de Aur, este diferită la femeia slugă de ceea ce este la femeia liberă, care se identifică cu ipostasul bărbatului și reprezintă proiecția trupului acestuia[84]. Așadar,

76 Ultimul fel de supunere, adică cea a firii zidite față de Iisus Hristos și prin El față de Tatăl, nu se referă la aceeași categorie ontologică, după cum cea a ființelor iraționale față de cele raționale, ci la două zone ontologice diferite, cea a realității zidite și cea a firii dumnezeiești nezidite, în care cea de a doua reprezintă semnul existențial de referință al primei. Dar și în cazul ființelor iraționale față de cele raționale, chiar dacă se menține egalitatea după rațiunea ființei, locul dominant al ființelor raționale joacă un rol important în conservarea sau distrugerea realității zidite iraționale, făcându-se cunoscut, în acest mod, elementul dominant al ființelor raționale față de firea zidită irațională.

77 Adică stare de filiație, în care se poate afla orice om credincios, fie că este un bărbat sau o femeie (n. trad.).

78 Sfântul Grigorie Teologul, *Cuvântul XL (La Sfântul Botez)* [*Λόγος Μ′ (Εἰς τὸ ἅγιον βάπτισμα)*], în *PG* 36, 373 C: *Așadar, cunosc trei clase a celor ce se mântuiesc, sclavia, cu alte cuvinte, clasa slugilor și a robilor, simbria, adică clasa celor ce sunt plătiți pentru munca lor, înfierea, înțelegându-se clasa fiilor. Dacă ești rob, teme-te de răni, altfel spus, de bătaia cruntă; dacă ești simbriaș, vezi doar ceea ce ai luat. Iar dacă deasupra acestora ești și fiu, ca pe Tată respectă-L pe Dumnezeu. Lucrează binele, pentru că bine este să te supui Tatălui, chiar dacă nu urmează să-ți fie ceva. Aceasta este plata, adică faptul de a te dărui Tatălui* (*Τρεῖς γὰρ οἶδα τάξεις τῶν σωζομένων, δουλείαν, μισθαρνίαν, υἱότητα. Εἰ δοῦλος εἶ, τὰς πληγὰς φοβήθητι· εἰ μισθωτὸς, πρὸς τὸ λαβεῖν βλέπε μόνον. Εἰ δὲ ὑπὲρ τούτους, καὶ υἱὸς, ὡς πατέρα αἰδέσθητι. Ἔργασαι τὸ καλὸν, ὅτι καλὸν τῷ πατρὶ πείθεσθαι, κἂν εἴ σοι μηδὲν ἔσεσθαι μέλλοι. Τοῦτο αὐτὸ μισθὸς, τὸ τῷ πατρὶ χαρίζεσθαι*). Vezi și Sfântul Vasile cel Mare, *Cuvinte morale VII (Despre păcat)* [*Ἠθικοὶ λόγοι Ζ′ (Περὶ ἁμαρτίας)*], în PG 32, 1212 D-1213 B.

79 Sau a fiicei. Referire tot la starea de filiație, vezi mai sus nota 77 (n. trad.).

80 Sfântul Ioan Gură de Aur, *La Epistola a II-a către Corinteni* VII (*Εἰς Β′ Κορινθίους Ζ′*), în *PG* 61, 446 C: *Încât, când te vei îndepărta de lege, atunci vei vedea bine legea; iar cât timp o vei ține și nu vei crede în Hristos, nu cunoști nici această lege* (*Ὥστε ὅταν ἀποστῇς τοῦ νόμου, τότε ὄψει τὸν νόμον καλῶς· ἕως δ' ἂν αὐτὸν κατέχῃς, καὶ μὴ πιστεύῃς Χριστῷ, οὐκ οἶδας οὐδὲ αὐτὸν τὸν νόμον*). Vezi și idem, *Cuvânt despre pocăință* VI (*Λόγος περὶ μετανοίας ΣΤ′*), în PG 49, 320 D: Căci legea îi conducea pe cei atenți la Hristos; cel care îl necinstește pe învățător, îl ignoră și pe pedagog (*Ὁ γὰρ νόμος τῷ Χριστῷ παρέπεμπε τοὺς προσέχοντας· ὁ τὸν διδάσκαλον ἀτιμάζων, ἀγνοεῖ καὶ τὸν παιδαγωγόν*).

81 Sfântul Grigorie de Nyssa, *La nașterea lui Hristos* (*Εἰς τὴν γέννησιν τοῦ Χριστοῦ*), în *PG* 46, 1144 A; Sevir, *La Epistola către Efeseni* [*Εἰς ἐπιστολὴν πρὸς Ἐφεσίους (in Catenis)*], în *Pauluskommentar aus der griechischen Kirche aus Katenenhandschriften gesammelt…*, p. 308 ș.u.

82 Prin acest termen se înțeleg neamurile care se închinau la idoli, adică păgânii (n. trad.).

83 Sfântul Ioan Gură de Aur, *La Efeseni* V, în *PG* 62, 40 B (*ἀλλὰ δι' ἑαυτοῦ καὶ τοῦτον κἀκεῖνον χωνεύσας, ἕνα ἀνήνεγκε θαυμαστὸν, αὐτὸς τοῦτο πρῶτον γενόμενος*).

84 Idem, *La Efeseni* XX, în PG 62, 142 B: *Dar când auzi teamă, să pre-*

când femeia, care este în chip de Biserică și reprezintă sufletul omului în fața Mirelui Hristos, *se va elibera… de unirea cu cele irațională ale patimilor*[85] și respinge, prin ascultare, *toate mișcările diferite ale firii*, atunci *se unește doar cu ceea ce trebuie să fie iubit și dorit, și se contopește prin mișcarea și acțiunea iubitoare*, transformându-se pe sine în firea celui ce participă[86]. Din contră, cea de a doua legătură, adică supunerea *după lege*, reprezintă un fenomen social, care există sub anumite condiții și nu are o valoare stabilă.

Așadar, primul caz, care se referă la legătura dintre bărbat și femeie și se raportează la firea însăși, adică la modul de existență al omului, are o mare importanță pentru interpretarea legăturii lui Hristos cu Biserica, de vreme ce conținutul acestei legături are, în mod clar, o dimensiune ontologică. Și acest lucru pentru că supunerea femeii față de bărbat nu privește doar legătura și unirea lor trupească, ci mai ales legătura duhovnicească și unitatea interioară. În cazul lui Hristos cu Biserica, acest lucru arată dependența duhovnicească și ontologică a Bisericii față de Hristos, Care reprezintă, fiind Cap al ei, începutul ei ontologic. În felul acesta, prin urmare, ascultarea față de bărbat, adică de Hristos, reprezintă premisa fundamentală a unității și a curățirii prin iubire a femeii, adică a Bisericii. Orice diferențiere a trupului de Cap înseamnă negarea iubirii vindecătoare a lui Hristos și persistența celor invitați la nunta Mirelui, după *Parabola nunții fiului de împărat*, de a fi în hainele murdare și profanate ale sufletului, care arată preocuparea mișcărilor și acțiunilor sufletului de voințele trupului care conduc, în cele din urmă, în afara căsătoriei și, desigur, *în întunericul cel mai din afară*[87].

În consecință, supunerea Bisericii față de Hristos, chip al căreia este supunerea femeii față de bărbat, înseamnă încrederea și credința în Dumnezeu. Din contră, revendicarea întâietății conduce la o trădare din partea Bisericii, care se întoarce la modul idolatru de viață, ceea ce se identifică cu imaginația și este caracterizat, după Sfântul Ioan Damaschinul,

---

tinzi teama care i se cuvine femeii libere și nu cumva de la roabă; căci trupul este al tău; deoarece dacă vei face acest lucru, adică se pretinzi teamă de la roabă, îți aduci vehement injurii ție însuți, necinstind propriul tău trup (*Ἀλλ' ὅταν ἀκούῃς φόβον, ἐλευθέρᾳ προσήκοντα φόβον ἀπαίτει, μὴ καθὼς παρὰ δούλης· σῶμα γάρ ἐστι σόν· ἂν γὰρ τοῦτο ποιήσῃς, σαυτὸν καθυβρίζεις, τὸ σῶμα ἀτιμάζων τὸ σόν*).

85 Sfântul Grigorie de Nyssa, *Despre suflet și înviere* (*Περὶ ψυχῆς καὶ ἀναστάσεως*), în *PG* 46, 89 C (*ἐλευθέρα γένοιτο… τῆς πρὸς τὰ ἄλογα τῶν παθῶν συμφυΐας*).

86 *Ibidem*, 93 C (*πάντα τὰ ποικίλα τῆς φύσεως… κινήματα… τὸ μόνον τοιόν τι ἀγαπητὸν καὶ ἐράσμιον προσφύεταί τε αὐτῷ καὶ συνανακιρνᾶται διὰ τῆς ἀγαπητῆς κινήσεώς τε καὶ ἐνεργείας*).

87 *Matei* XXII, 13. Vezi Sfântul Grigorie de Nyssa, *op. cit.*, în *PG* 46, 88 AB: *Oricine va deveni cu totul trupesc în cugetul lui, preocupând fiecare mișcare a sufletului și fiecare lucrare cu voințele trupului, unul ca acesta nici atunci când va ieși din trup, nu se desparte de patimile cele după trup, așa cum cei ce au rămas destul timp în locurile cele mai urât mirositoare, nici dacă s-ar muta în aer bun de respirat, nu se curăță de mirosul respingător, cu care s-au amestecat prin îndelunga ședere în el* (*Ὡς εἴ τις ὅλος δι' ὅλων ἀποσαρκωθείη τῇ διανοίᾳ, πᾶσαν ψυχῆς κίνησίν τε καὶ ἐνέργειαν ἐν τοῖς θελήμασι τῆς σαρκὸς ἀσχολῶν, ὁ τοιοῦτος οὐδὲ τῆς σαρκὸς ἔξω γενόμενος τῶν κατ' αὐτὴν παθημάτων χωρίζεται, καθάπερ οἱ ἐπὶ πλέον ἐνδιατρίψαντες τοῖς δυσωδεστέροις τῶν τόπων, οὐδὲ εἰ πρὸς τὸν εὔπνουν ἀέρα μετέλθοιεν καθαρεύουσι τῆς ἀηδείας, ἣν διὰ τῆς χρονιωτέρας ἐν αὐτῇ διαγωγῆς ἀναμίξαντο*). Vezi și Origen, *La Evanghelia după Matei* 14, PG 13, 1228A.

de minciună și răutate. Acest lucru se datorează faptului că răzvrătirea împotriva lui Dumnezeu și dorința întâietății conduce la cunoașterea *neființei*[88] și denaturarea realității, folosind *neființa* ca *ființă* și neatribuind fiecăreia ceea ce îi aparține[89]. Așadar, premisă fundamentală a curățirii și a sfințirii, a unirii cu Dumnezeu prin participare și iubire, este supunerea, care se exprimă prin credință[90] și *spălarea apei prin cuvânt*, adică cu Botezul în numele Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh[91]. În felul acesta, Hristos trece de la Sinagoga iudaică la Biserica cea din neamuri, iar omul devine, prin Botez, mădular al Trupului lui Hristos, și după cum Hristos iubește Biserica și se îngrijește de ea, ca de un mădular inseparabil al Trupului Său duhovnicesc, așa trebuie și bărbatul, după imitarea lui Hristos, să iubească și să-și îngrijească femeia ca pe un mădular al trupului său și *carne din carnea lui*[92]. Astfel, Biserica, văzută din punct de vedere ontologic, este creația din nou a omului, își raportează existența în Însuși Iisus Hristos, Fiul și Cuvântul lui Dumnezeu, și se trăiește în viața sacramentală a omului. Această viață sacramentală se realizează zilnic în unitatea duhovnicească și trupească a bărbatului cu femeia prin Sfânta Taină a Căsătoriei.

88 Sfântul Ioan Damaschin, *Contra maniheilor* 1 (*Κατὰ Μανιχαίων* 1), Kotter IV, p. 351.

89 *Ibidem* 60, KOTTER IV, p. 379: *Așadar, acest lucru este răutatea faptul de a fi folosit neființa ca ființă, adică faptul de a nu atribui fiecăreia cele proprii; proprii fiecăreia sunt cele ce sunt stabilite de către Dumnezeu* (*Τοῦτο οὖν ἐστι κακία τὸ τῷ μὴ ὄντι ὡς ὄντι χρήσασθαι, τὸ μὴ παρέχειν ἑκάστῳ τὰ ἴδια· ἴδια ἑκάστῳ τὰ ὑπὸ Θεοῦ ὁριζόμενα*).

90 Sfântul Grigorie de Nyssa, *La faptul când toate sunt în supunerea Sa* (*Εἰς τὸ ὅταν ὑποταγῇ αὐτῷ τὰ πάντα*), Jaeger III, 2, p. 18 ș.u. (*PG* 44, 1317 A-D).

91 Sfântul Ioan Gură de Aur, *La Efeseni* XX, în PG 62, 137 D; Sfântul Ioan Damaschin, *La Epistola către Efeseni (neautentică)*, în PG 95, 849 BC: *Stăpânirea nu dorește să fie dură supusului. Căci acesta este principiul adevărat, domnul să se îngrijească de toți cei ce sunt sub el, care principiu a fost arătat în Hristos, Care nu a căutat ceea ce I se cuvenea, ci interesul Bisericii. Căci, pe de o parte, slava Lui a fost în nemurire și aceasta a fost cea care I se datora și I se cuvenea; iar pe de altă parte, mântuirea Bisericii a fost în curățirea păcatului, care nu s-ar fi făcut pur și simplu, dacă nu ar fi lucrat Hristos schimbarea vieții murdare, desființând asemănarea ei cu moartea, pentru ca murind împreună cu El să ne eliberăm de viața în care trăiam. Iar cauza acestei curățiri este Sfântul Botez. Căci se adaugă acelei ape invocarea prin cuvânt, invocare care îl arată sfânt. În numele Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh* (*Τὸ ἡγεμονικὸν οὐ βούλεται σκληρὸν εἶναι τῷ ὑπηκόῳ. Αὕτη γὰρ ἀληθὴς ἀρχὴ, τὸν ἄρχοντα κήδεσθαι τῶν ὑφ' αὐτὸν, ἥτις ἐν Χριστῷ πέφηνεν, μὴ ζητήσαντι τὸ ἑαυτῷ πρέπον, ἀλλὰ τὸ τῇ Ἐκκλησίᾳ συμφέρον. Ἡ μὲν γὰρ αὐτοῦ δόξα ἐν ἀθανασίᾳ ἦν, καὶ αὐτὴ ὀφειλομένη τε καὶ πρέπουσα· ἡ δὲ τῆς Ἐκκλησίας σωτηρία ἐν καθάρσει τῆς ἁμαρτίας ἥτις οὐχ ἁπλῶς ἐγίνετο, εἰ μὴ τῆς ῥυπωθείσης ζωῆς μετάθεσιν εἰργάσατο Χριστὸς, τὸ ὁμοίωμα ταύτης καταλύσας θανάτῳ, ἵνα συναποθνήσκοντες αὐτῷ λυθῶμεν τῆς ζωῆς ἧς ἐζῶμεν. Ταύτης δὲ τῆς καθάρσεως αἴτιον τὸ ἅγιον βάπτισμα. Πρόσεστι γὰρ ἐκείνῳ τῷ ὕδατι ἡ διὰ ῥήματος ἐπίκλησις, ἅγιον αὐτὸ ἀποφαίνουσα. Ἐν ὀνόματι Πατρὸς, καὶ Υἱοῦ, καὶ ἁγίου Πνεύματος*).

92 *Ibidem*, în PG 95, 852 A.